

هنگامه‌های نقاشی کودکان

تکتم و سمانه جعفر طباطبائی^۱

چکیده:

کودک، دوران اول زندگی خود را که مهمترین قسمت زندگی است، در خانواده خود می‌گذراند، نخستین تجربه‌های سازشی وی با اعضای خانواده‌اش تحقق می‌یابد. کودک باید بتواند آنچه در دل دارد، آزادانه بیان کند و نقاشی ابزاری مناسب برای بیان این آزادی است.

بررسی‌های جدید در زمینه نقاشیهای کودکان از اواخر قرن ۱۹ آغاز شده است و بسیاری از پژوهندگان پیشین بر این گمان بوده‌اند که نقاشی کودک نسخه‌ای از یک تصویر در ذهن او می‌باشد. و بنابراین نقاشی‌های یک کودک، دریچه‌ای گشوده بر اندیشه‌ها و احساسات اوست.

جامعه آماری این پژوهش، شهرستان بیرجند انتخاب شده و نمونه آن کودکان گروه سنی (۶-۱۲) سال بوده‌اند. این پژوهش بر پایه نظریه هنگامه‌های روان فضای پویا (خدیوی زند، ۱۳۵۰) می‌باشد.

از هر کودک هفته‌ای یک نقاشی بعمل می‌آمد (نقاشی آزاد) و ابزار پژوهش یک کاغذ A4 و مدادرنگی بود. به طور میانگین برای رسیدن به نقاشی روشن به ۱۰ جلسه نیاز بود. هدف پژوهشگر، توجه به تخلیه هیجانی این کودکان از طریق کشیدن نقاشی در مراحل مختلف بود.

^۱ تکتم و سمانه جعفر طباطبائی با بکارگیری دیدگاه هنگامه‌ها (مجموع‌های روانفضای پویا) نشان داده‌اند که چگونه می‌توان در هنگامه‌های نقاشی کردن، همزمان به پژوهش، تشخیص و درمان پرداخت، این آرزوی بزرگ در سراسر قرن گذشته پژوهشگران، آموزشگران و روان‌درمانگران، را وسوسه می‌کرده‌است، بسیاری از آنها در نیمراه متوقف شده. در دهه آخر قرن پیدایش دیدگاه هنگامه‌ها و قلمرو گسترده آن امکان فراهم کرد تا یک شبه ره صدساله طی شود: این دو خواهر اندیشمند نشان دادند، چگونه می‌توان در نقاشی کردن کودکان همزمان به پژوهش، تشخیص و درمان پرداخت. برگزارکنندگان همایش جایگاه نقاشی در تعلیم و تربیت کودکان^۲ از میان دهها مقاله برگزیده رتبه نخست را به تلاشهای آنها داده‌اند، باشد که شور و شوق بیشتری را در جوانان دانش پژوه بویژه آنهایی که دست در کار آموزش و پرورش دارند، برانگیزد.

هدف اصلی تحقیق، نقاشی درمانی است که در آن به بررسی حالات و رفتارهایی که کودک از خود نشان می‌دهد، می‌پردازیم. و با تکیه بر نظریه هنگامه‌ها، نشان می‌دهیم که به وسیله مراحل مختلف نقاشی و تفسیر آنها می‌توان مراحل پژوهش، تشخیص و درمان را همزمان انجام داد.

در این پژوهش، پژوهشگر تشخیص و درمان مشکلات روانی و رفتاری کودکان را با کمک نقاشی انجام می‌دهد. از نقاشی به عنوان یک وسیله تشخیصی و درمانی استفاده شده است. نتایج حاصله از این پژوهش برای پژوهشگر:

پی بردن به مشکلات عاطفی کودکان به وسیله نقاشی
درمان اختلالات رفتاری کودکان و انجام مرحله به مرحله نقاشی
ساختن آزمون با اعتبار ۹۰ و روایی قابل قبول

واژه‌های کلیدی: نقاشی، فرافکنی، نقاشی درمانی، ناهنجاری‌های رفتاری، حالت‌های عاطفی

ABSTRACT:

Child has spent his/her first period of life in which it's his / her most important life, in family. His / her first composition experiences has proved to be true with his / her family. The child should Tell something in his heart freely, and painting is the suitable tool for telling free. The new investigations in the field of children fainting has started in the last 19 century, and most last investigators believed That the child painting is the copy of picture in his/her mind, So the child paintings is open way on his/her feeling, and Thoughts.

Work method:

Statistical Society this project was selected in Birjand province and its Sample was the age group children (6-12) years:

The research is based on the theories of the instances of "dunamique de psucho espace" (khadivi zand, 1350). Each child created on drawing per week (free drawing), and the research tools were one piece of (A4) paper and pencil crayons. on average, ten meetings were needed to reach a clear drawing. The purpose of this reseach was attention to children's release of enthusiasm through drawing in several different stuges.

Results:

The main objective of analysis is the psychology of the drawing and so the actions and behavious that each child displays are exploued, and with emphasis on the theories of instances we show that thurgh looking at the different stages of drawing, and the examination of them, we can perform the research, indentification, and meditation stuges at the same time. In thes resarch, the investigator identifies and meditates the children's psychological probgems with the help of their drawings. The draming is used as a means for identification and meditation.

The results of this research for the researcher:

- understanding the children's emotionul problems through their dramings.
- Meditoution of conflicts in the children's behavior through performing – by – step drawings.
- And creating an examination with a 90% reliability and a satisfactouy validity

مقدمه:

نقاشی بیانی آزاد از دنیای ناخودآگاه می‌باشد. به وسیله‌ی نقاشی تمایلات سرکوفته در زمینه‌ی ناهشیار کودکان، فرافکنی یعنی برون‌ریزی می‌شود و از این طریق واقعی‌ترین احساساتی را که نسبت به دیگران دارد، برای ما آشکار می‌کند. از طریق نقاشی آزاد کودک بینش خاص خود را از جهانی که او را احاطه کرده بیان می‌کند و از این راه ما را از ویژگی‌های شخصی خود آگاه می‌سازد.

در زمینه‌ی نقاشی کودکان تحقیقات زیادی به عمل آمده است و تمام محققان به مشاهده و تعبیر و تفسیر نقاشی کودکان برای شناخت مشکلات آنها پرداخته‌اند. اما هیچ کدام از نقاشی به عنوان راهی برای درمان اختلالات رفتاری کودکان استفاده نکرده‌اند.

پرسشها:

- ۱- آیا مشاهده مستقیم و غیرمستقیم کودک در هنگام نقاشی ما را در شناخت برخی از اختلالات مانند، (اضطراب، بیقراری، افسردگی یاری می‌نماید).
  - ۲- آیا به وسیله نقاشی آزاد (فرافکنی) می‌توان ناهنجاریهای رفتاری کودکان را درمان کرد؟
  - ۳- آیا به وسیله نقاشی می‌توان به حالتهای عاطفی کودکان پی‌برد؟
  - ۴- آیا می‌توان از طریق نقاشی رابطه خانوادگی کودکان را بررسی کرد؟
- هدف اصلی تحقیق، نقاشی درمانی از طریق برون‌فکنی می‌باشد که در آن کودک حالات و رفتارهای خود را به وسیله نقاشی بروز می‌دهد و با تکیه بر نظریه هنگامه‌ها، نشان می‌دهیم که به وسیله مراحل متفاوت نقاشی و تفسیر آنها می‌توان مراحل پژوهش، تشخیص و درمان را همزمان انجام داد.

نقاشی چیست؟ برون‌فکنی کودک از نقاشی چگونه می‌باشد؟

نقاشی برای کودک فقط یک وسیله بیان برای تجزیه و تحلیل و یا توضیح و تشریح موجودات و اشیاء نیست بلکه وسیله ای است برای بیان زندگی عاطفی او، هنگامی که کودک با آزادی و به دلخواه خود نقاشی می‌کند. در واقع حالات روحی و احساسات موجود و نیز احساسات و تحریکات ریشه‌دار و ژرف‌دار خود را بیان می‌کند. کودک به کمک نقاشی کشمکش‌های درونی خود را نشان می‌دهد حتی با کشیدن نقاشی این کشمکش‌ها را کاهش

می‌دهد. نقاشی نوعی ارتباط روحی است که کودک می‌تواند با دیگران برقرار کند بدین ترتیب از نقاشی‌های کودک به روحیه و تمایلات شخصیت او پی می‌برند.

نقاشی چیزی در حد فاصل میان بازی و تصویر ذهنی است و بر خلاف سایر شکل‌های بازی کوشش به منظور بازنمایی دنیایی واقعی نیز به شمار می‌رود و همچنین بیان امیال و احساسات ناخودآگاه حتی به صورت پوشیده در یک نقاشی در پیچه اطمینانی است که تخلیه بی‌زبان احساسات را فراهم می‌سازد که اگر این احساسات ذخیره شود، احتمالاً خطرناک خواهد بود. یکی از نیازهای اساسی و طبیعی کودکان نیاز به بیان خود و ارتباط دیگران و محیط پیرامون خود است و آنها با وسیله‌های مختلف و حالتها و احساسهای خود را نشان می‌دهند. بیان آروها و تمایلات در کودکان، همیشه به صورت مستقیم انجام نمی‌گیرد بلکه بیشتر به طور غیرمستقیم و از طریق فعالیت‌های هنری، عملی می‌شود و همین بیان غیرمستقیم در شناخت پرورش کودکان و کمک به آنان ارزش و نقش مؤثری دارد. آنچه در وجود کودک می‌گذرد در هنرش جامی‌گیرد، و از طریق دستان کوچکش از درون به بیرون تراوش می‌کند.

نقاشی دارای ارزش رمزی نیز هست. بدین ترتیب در نقاشی، همانند نقل یک داستان، جهاتی از نمادها و رمزا وجود دارد. برای کودک خانه، خانواده، جنگ، صحنه‌هایی مرکب از اشخاص مختلف دارای معانی خاص است و تداعی موضوعها، جزئیات و جنبه‌های صوری (رنگها و شکل‌بندی‌های فضایی) اجازه می‌دهد که با از ارزشهای موجود فراتر گذاشته و به یک فعالیت رمزی دست می‌زنند.

بالاخره در چاپ یک رابطه درمانگری، می‌توان از شیوه‌های تفسیری خاص، مخصوصاً شیوه‌هایی که از دوران تحلیل‌گری الهام گرفته‌اند سود جست. با مراجعه به نظریه خاستگاهی روان تحلیل‌گری در باب شخصیت، می‌توان در زمینه استدلال تفسیری، فرضیه بیان فکر ناهشیار، از راه نقاشی را طرح کرد. در این صورت، بعد رمزی واجد معنایی خاص گردد. با ایجاد ارتباط متقاطع بین معانی و چارچوب‌های مختلفی که کودک در دیگر تولیدات بیان خود (توضیحاتی کلامی، نقاشی‌های مسلسل، بازیهای رمزی) به اشیاء نسبت می‌دهد. می‌توان به فعالیت‌های متراکم‌سازی و جابجایی دست یافت فعالیت‌هایی که آشکار ساختن آنها راه را برای دستیابی به مسئله عاطفی ناهشیار کودک می‌گشاید.

بنابراین نقاشی آزاد به منزله تست هوش، تست شخصیت و ابزار جهت فرافکنی و رمزگرایی مطرح می‌باشد که موارد فوق خود اهمیت کار را مشخص می‌نماید.

در نقاشی کودک، خطی که به صورت برادر کشیده شده است و یا حذف بعضی از افراد خانواده، ارزش کم و بیش سنگین برای بعضی از قسمتهای بدن خود قائل شدن، بکارگیری رنگ، از بین بردن و یا بیش از حد بزرگ جلوه دادن بعضی حوادث همگی حکایت از نشانه‌ها و علائمی می‌کنند که دارای معانی روشن هستند و بزرگسالان با کمی دقت قادر به مشاهده و تعبیر آن می‌شوند. نادیده گرفتن این ندای کمک و یا سرکوب آن با عمل کسل کننده کپی برداشتن و رسم هندسی کشیدن، به معنی رها کردن کودک به حال خود و یا مجبور کردن او به ورد زودرس به نوعی زندگی ریاکارانه و سرکوب‌گر است.

نخستین مراحل نقاشی کودکان:

۱- خط خطی کردن:

الف) - حرکات عضلانی و اثرگذاری بر روی کاغذ

ب) - مراحل تکامل خط خطی

۲- خط نوشتنی و ترسیم:

الف) - نقش ترسیم و خط نوشتنی

ب) مراحل پیشرفت در نوشتن کلمات

ج) خواندن و نوشتن و ناسازگاری

بیان نقاشی و برون فکنی:

کودک نسبتاً خیلی زود متوجه می‌شود که رسم و نقاشی وسیله بیانی است که با افکار او مطابقت می‌کند و او را در تخیلاتش آزاد می‌گذارد و در عین حال لذت سرشاری برای او فراهم می‌آورد. علاوه بر آن نقاشی کردن به او امکان می‌دهد که افکار درونش را یا به عبارت دیگر خویشتن خودش یعنی تأثیرات خاطر و فرهنگ محیطش را نشان دهد، کودک به کمک نقاشی کشمکش‌ها و دلهره‌های درونی‌اش را آشکار می‌کند و بدین طریق اثر آنها را کاهش می‌دهد.

در حقیقت وقتی مسائل و مشکلات عاطفی بر روی کاغذ منتقل می‌شود به صورت تازه و جداگانه‌ای که کمتر سنگین و دلهره‌آور است درمی‌آیند. به همین دلیل است که کودکان به هنگام نقاشی کردن از نمادها استفاده می‌کنند.

هنگامی که کودک به وسیله تصویر اظهار نظر می‌کند. آثار بسیاری از شخصیت خود را آشکار می‌سازد ولی او این کار را برای دلخوشی‌ها و یا فراهم کردن امکانات شناخت و بررسی روانشناسی او نمی‌کند بلکه آنچه برای او مهم است بیرون ریختن تجربه‌های اندوخته شده اوست.

۱- بررسی برون‌فکنی از طریق خط:

خط می‌تواند به اشکال مختلف ظاهر شود: ضخیم، نازک، خط نقطه، خط مداوم عمومی و افقی، زاویه‌دار، مارپیچ و غیره، ممکن است براق یا مات و یا شفاف باشد. بنابراین خط به تنهایی توانایی آنرا دارد که حالت‌های روانی مختلف مانند، غم، شادی، عصبانیت، اطمینان به خود و یا مانند نقاشی‌های معاصر نمادهای مختلف را نشان می‌دهد. مثلاً ترکیب چند خط شعاع‌دار، نمادی از نوع چراغ است. نیروی زندگی با علایم و خطوط بلند که به طرف بالا می‌روند بیان می‌شود. ضعف عصبی با فشردگی و کوتاهی خطوط، پرخاشگری با قطعه قطعه کردن و متغیر نمودن و بهم پیچیدن خطوط و احساسات با خطوط نازک و حرکات ملایم در آنها نشان داده می‌شود.

۲- بررسی برون‌فکنی از طریق فضا:

به طور کلی کودکانی که نقاشی آنها با تناسب بر روی کاغذ رسم شده، کودکانی آرام هستند. بکارگیری فضا نشان دهنده ارتباط و طریقه واکنش کودک و محیط اطراف اوست. گرایش که کودک برای خارج شدن از کادر کاغذ دارد تنها بیانگر خصوصیات کودکان کوچک یا عقب‌مانده‌ای که کنترل عضلانی ندارند نیست، بلکه در میان کودکان بزرگتری هم که از کمبود محبت رنج می‌برند و کمتر به خود اعتماد دارند و در نتیجه متکی به محیط اطرافشان هستند دیده می‌شود.

شناخت شخصیت کودکان در برنامه آزاد(نقاشی آزاد)

کودک در نقاشی آزاد احساسات و تمایلات خود را بدون هیچگونه مانعی بیان می‌کند. برای ترسیم او به زیبایی‌های ظاهری توجهی ندارد و برای آن ارزش قائل نیست از این نظر خیلی سریع نقاشی را می‌کشد. دنیایی که کودکان دارند با ما فرق دارد و از این جهت است که

نقاشیهای آنها به چشم ما بد جلوه می‌کند و ناموزون است، به طور کلی نقاشی آزاد کودکان این فایده‌ها را دربردارد.

۱- شخصیت آنان را برای ما روشن می‌سازد.

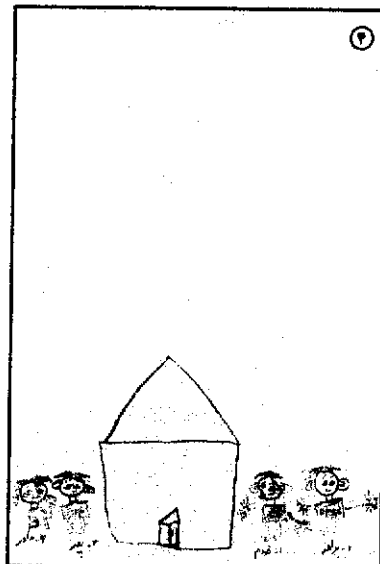
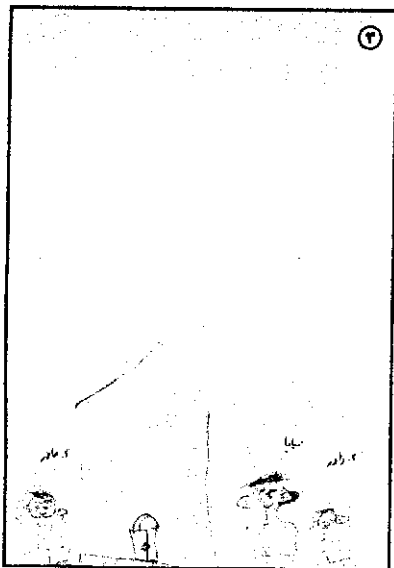
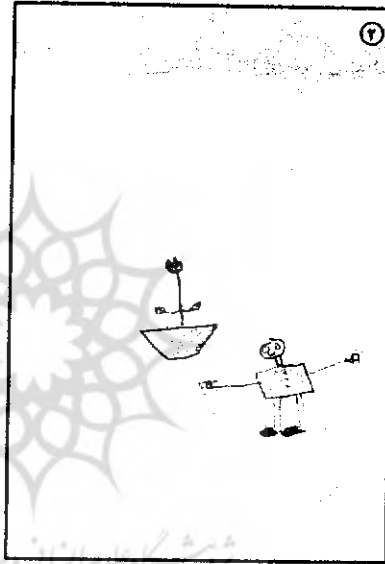
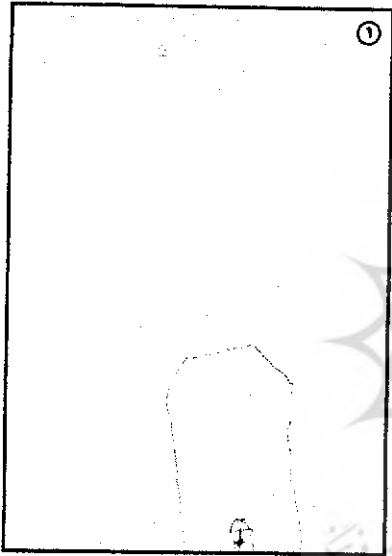
۲- قدرت تفکر و فعالیت آنان را بالا می‌برد.

۳- زمانی که کودکان حاصل کار خود را می‌بینند به خود می‌بالند و احساس سربلندی و غرور می‌کنند. برای بررسی فرافکنی کودکان از طریق نقاشی، موردی را بیان می‌کنیم. (در ضمن لازم به ذکر است که در تفسیر نقاشی کودک، هم از معانی رمزی و هم از گفته‌های کودک در مورد نقاشی‌اش استفاده شده که به طور خلاصه در اینجا ذکر می‌شود.

روح ا...، پ، ۷ ساله فرزند کوچک یک خانواده ۴ نفری می‌باشد. مادرش درباره روح ا... می‌گوید: «او یک لحظه در خانه آرام و قرار ندارد. مرتب وسایل بازی خود را در اتاق پخش می‌کند و هر وقت هم به او بگویی وسایلت را جمع کن، به حرف آدم گوش نمی‌کند. او مرتب به این طرف و آن طرف می‌رود، به طوری که هیچ کدام از وسایل خانه ما سالم نیست چون او یک لحظه آرام و قرار ندارد.»

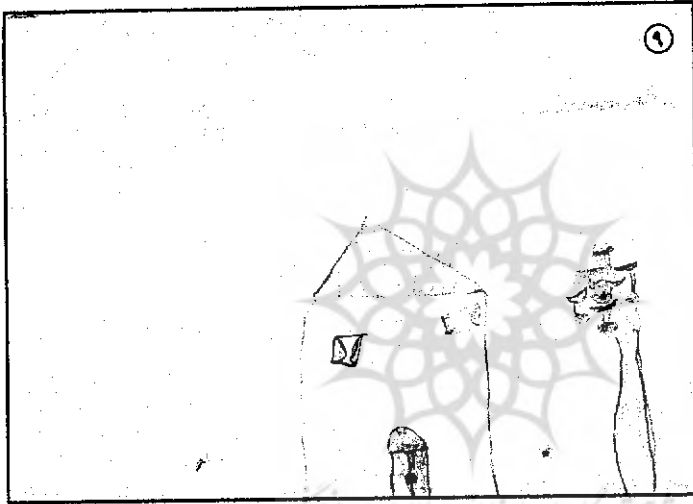
معلم: «او سر کلاس آرام نیست، مرتب از سر جایش بلند می‌شود و با اندک صدایی حواسش از کلاس و موضوع پرت می‌شود. هر وقت من به دانش‌آموز دیگری کار بگویم او فوراً بدون اجازه بلند می‌شود و کار خواسته شده را انجام می‌دهد.»

مشاهدات ما، در طی ۷ ماه نشان دهنده بیش فعالی کودک به طور افراطی می‌باشد. به طوری که در زنگ تفریح مرتب با بچه‌ها بازی می‌کند و یک لحظه آرام نمی‌گیرد. همچنین در ساعاتی که ما در کلاس بودیم او حتی به مدت ۵ دقیقه آرام سر جایش نشسته نبود یا راه می‌رفت و یا اطرافیانش را اذیت می‌کرد. برای درمان بیش فعالی روح ا... از طریق نقاشی درمانی به پژوهش، تشخیص و درمان از طریق دیدگاه آزادی درمانی هنگامها پرداختیم.

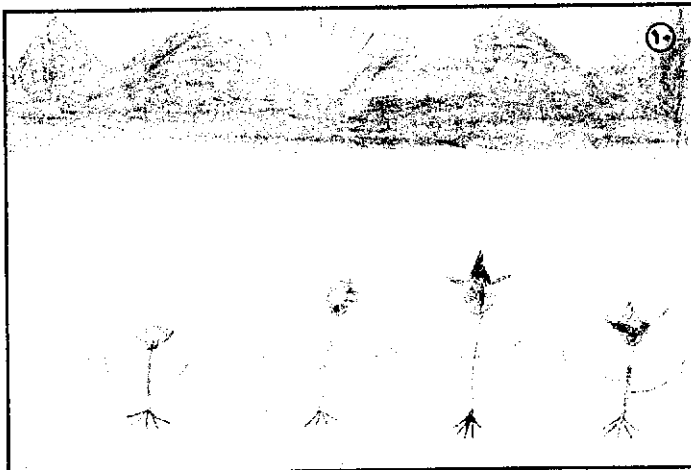

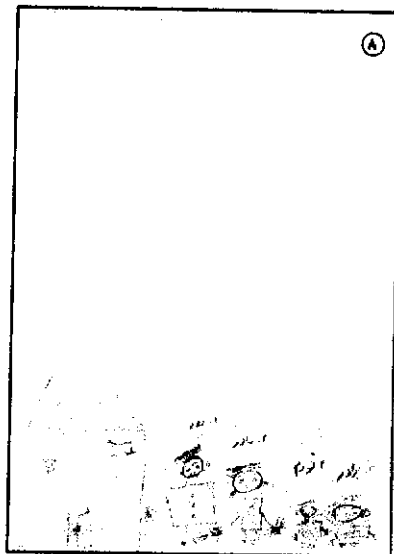
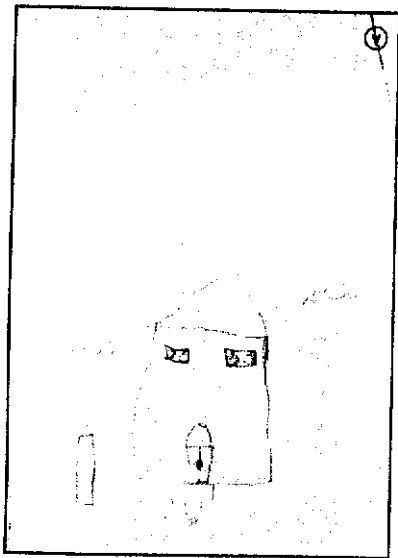
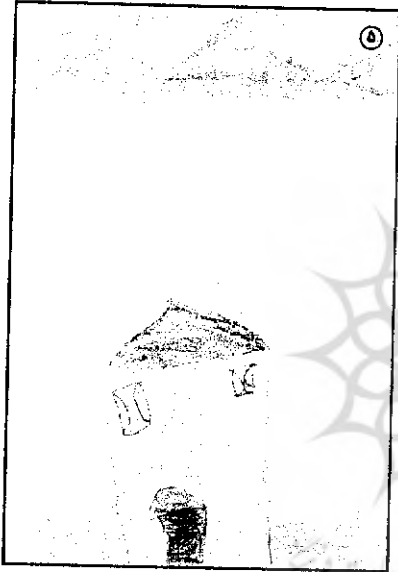
پیشگامان هنر و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پروبوگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

نقاشی شماره ۱: کوه‌های خشک و نوک‌تیز، معرف مشکلات و موانع سر راه کودک هستند، خورشید محصور در میان کوه‌ها نمادی از درگیری بین والدین می‌باشد و فقدان رنگ نشانگر خلاء عاطفی کودک است. کودک در نقاشی به همانندسازی با خانه خودش پرداخته و سادگی نقاشی کشیده شده، نشان دهنده کمبودهای کودک در خانه می‌باشد (از قبیل میوه، غذا، تلویزیون و ...)

نقاشی شماره ۲: بازوهای افقی نمادی از تنش کودک نسبت به محیط است و چشم‌های دایره‌ای بزرگ نشان دهنده ترس و وحشت است. ترسیم گلی داخل گلدان نیاز کودک به حمایت والدینش می‌باشد. کودک به فراق‌کنی خود به صورت گلی که نیاز به حمایت دارد پرداخته است.

نقاشی شماره ۳: فقدان رنگ مبین خلاء عاطفی است. ترسیم نکردن دستها نشانه ناتوانی در برقراری تماس با دیگران است. حذف خود در نقاشی نشان دهنده دوست نداشتن موقعیت کنونی خود در خانواده‌اش می‌باشد. او در این نقاشی مادرش را از همه مهربانتر می‌داند و دوست دارد به جای او باشد.

نقاشی شماره ۴: حذف دست پدر و مادر به منزله مورد تنبیه قرار گرفتن از جانب آنها می‌باشد. خانه‌ای بدون پنجره به منزله عدم خوشبینی کودک به زندگی است. در این نقاشی کودک به همانندسازی با برادر پرداخته و او را مهربان‌تر از همه می‌داند. با توجه به موقعیت‌های تجربه شده کودک در طول یک هفته، گاهی یکی از افراد خانواده‌اش را مهربان و دیگری را نامهربان می‌داند و بالعکس.

نقاشی شماره ۵: خانه کشیده شده با رنگ، مبین آن است که کودک خود را با شرایط محیط راحت‌تر وفق داده و از جانب والدینش بیشتر مورد توجه قرار گرفته است. او در این نقاشی به ترسیم نمادی خانه خود پرداخته که والدینش در حال استراحت می‌باشند و او و برادرش حق سر و صدا کردن را ندارند.

نقاشی شماره ۶: نزدیکی دو شخص در نقاشی نشان‌دهنده صمیمیت بین آنهاست. صمیمیتی که وجود دارد یا ترسیم‌کننده خواستار آن است. کودک دلیل نکشیدن دست برای افراد خانواده‌اش را سردی هوا می‌داند که نمادی از درگیری بین اعضای خانواده‌اش است.

نقاشی شماره ۷: رنگ کردن چوب کبریتی نقاشی به منزله پرخاشگری توأم با اضطراب می‌باشد. او در نقاشی‌اش به ترسیم دو درخت با نام درخت پدر و مادر پرداخته و نیاز به حمایت آنها دارد.

نقاشی شماره ۸: کودک تمام افراد را با رعایت تناسب اندازه آنها در حالی که شاد می‌باشند. در یک طرف خانه ترسیم کرده و خانه ای که آن را خانه خود می‌نامد که در آن صفا و روح زندگی وجود دارد. جهت ترسیم افراد از چپ به راست که یک حرکت طبیعی و پیش‌رونده است و گرایش و علاقه به آینده را نشان می‌دهد.

نقاشی شماره ۹ و ۱۰: خانه‌ای با پنجره‌های باز، پرده و دودکش که مبین خوشبختی کودک است و علاقه‌ای او را به دودام زندگی نشان می‌دهد، ترسیم نموده و در آخرین نقاشی اش چهار گل که صمیمانه، در حالی که از شادی دست می‌زنند در کنار یکدیگر کشیده و مبین چهار فرد خانواده او می‌باشد. کودک در چند نقاشی آخرش از تمام صفحه با رنگ‌های شاد، با تناسب اندازه اجزا استفاده کرده است.

با مروری اجمالی بر کل نقاشی‌های کودک درمی‌یابیم که کودک نسبت به وضع موجود در خانواده از دیدی بازتر برخوردار گردیده و خود را با محیط موجود وفق داده است و این از روند تکاملی نقاشی‌هایش مشاهده می‌گردد.

نتایج حاصله از نقاشی‌های روح ا...: نتایج مطالعات فرسنگی

- ۱- شناسایی مشکل از طریق فرافکنی: نیاز به توجه، تنهایی، نبود امکانات رفاهی زندگی، فقر می‌تواند باعث بیش‌فعالی و جلب نظر دیگران شود. مشکل عاطفی کودک، بیش‌فعالی می‌باشد که موارد ذکر شده بالا باعث بیش‌فعالی کودک برای جلب توجه دیگران می‌شود.
- ۲- درمان مشکل از طریق فرافکنی نقاشی: برای بازداري از بیش‌فعالی و جلب توجه کودک نخست به بهبود روابط والدین اقدام کردیم (که در نقاشی‌های کودک روند درمان به خوبی مشاهده می‌شود)

یافته‌های پژوهش (نتایج):

در این قسمت پس از انجام مراحل ذیل:

- ۱- اجرای آزمون نقاشی آزاد
- ۲- ثبت مشاهدات مستقیم و غیر مستقیم کودک در هنگام نقاشی
- ۳- ثبت تفاسیر کودکان از نقاشی‌هایشان
- ۴- ثبت پاسخ کودکان به سؤالات محقق
- ۵- انجام مصاحبه با والدین
- ۶- مصاحبه با معلم کلاس یا مشاور آموزشگاه

نتایج به دست آمده از هر مرحله با مرحله دیگر تطبیق داده شده و از جمع‌بندی اطلاعات آزمون زیر تهیه گردید.

پرسشنامه و آزمون تلاشهای پژوهش، تشخیص و درمانی برای بیش فعالی

نام و نام خانوادگی: سن: شغل: تحصیلات: ۱ شماره:

کد	منظورت چیست؟	خیر	بلی	پرسشنامه	ت.ا.	وضیعت پرستشی
				دیگران دعوا می‌کنند	۱	پرستشهای درون فکری از
				دیگران حساس هستند.	۲	
				دیگران قهر می‌کنند.	۳	
				بچه‌های کوچک ادا در می‌آورند.	۴	
				پدرم مرا ادب می‌کند.	۵	
				گاهی اوقات صدایم را بلند می‌کنم.	۶	
				موهای برادرم را می‌کشم.	۷	
				حرف خودم را مرتب تکرار می‌کنم.	۸	
				بی‌توجه به دیگران هستم.	۹	
				کارهای دیگران را تلافی می‌کنم.	۱۰	
				اعصابم خراب است.	۱۱	پرستشهای درون نماز
				شلوغ هستم.	۱۲	
				گجج	۱۳	
				خسته هستم	۱۴	
				زود از کوره در می‌روم.	۱۵	
				بدنم می‌لرزد.	۱۶	پرستشهای بیرون فکری از
				در خواب راه می‌روم.	۱۷	
				دهن کجی می‌کنم.	۱۸	
				قدرت نمایی می‌کنم.	۱۹	
				مرتب از سر جایم بلند می‌شوم.	۲۰	
				آنچه گفتند خاطراتی را به یادتان می‌آورد؟	۲۱	
				چیزهایی بود که می‌خواستید بگویید ولی نگفتید	۲۲	
				کدام پرسش هیجان بیشتری داشت؟	۲۳	
				تفسیر حالتی در خوتان احساس می‌کنید؟	۲۴	

اعتبار آزمون:

پرسشنامه بیش فعالی را بر اساس دیدگاه هنگامه‌ها و جلسات نشست مشاوره‌ای تهیه کرده‌ایم و آزمون مذکور بر روی ۲۰ نفر دانش‌آموزان دختر و ۲۰ نفر از پسران بیش فعال به صورت آزمایشی اجرا شد و برای به دست آوردن اعتبار پرسشنامه مذکور از روش کودریچارسون

استفاده شده است. به پاسخهای بله یا درست نمره (یک) و به پاسخهای خیر یا غلط نمره (صفر) داده شد.

$R11 =$ ضریب اعتبار آموزش

$K =$ تعداد سؤالهای آموزش

$S2 =$ واریانس نمره‌های خام آزمون

$P =$ مجموع واریانس‌های هر یک از سؤالهای آزمون

ضریب به دست آمده از طریق روش کود ریچارسون برای آزمون (بیش فعالی) $r11 = 90$ می‌باشد. که در آزمونهای روانی، ضریب قابل اعتمادی می‌باشد. اعتبار آزمون $= 90$.

روایی آزمون:

عبارتست از آن خصیصه ابزار اندازه‌گیری که همان مقوله‌ای را می‌سنجد که برای سنجش آن واحد طرح‌ریزی شده است، یکی از انواع روایی، روایی محتوی می‌باشد. آزمون دارای روایی محتوا می‌باشد که سؤالاتی که در آن مطرح شده است، معرفی از تمام حیطهها، مهارتها، توانایی، درک مفاهیم و دیگر رفتارهایی باشد که قرار است بوسیله آزمون اندازه‌گیری شود. (شریفی ۱۳۷۹). با توجه به مطالب فوق و مراحل اندازه‌گیری که به آن اشاره شد در تهیه سؤالات پرسشنامه تا آنجا که امکان داشت سعی شده است، پرسشنامه روشن و بدون ابهام بوده و در جهت موضوع و هدف پژوهش می‌باشد.

نتایج و پیشنهادات

- کودک باید بتواند آنچه در دل دارد آزادانه بیان کند و نقاشی دقیقاً وسیله این بیان آزاد است. پس بیایید به نقاشی (که حاکی از درون کودک است) بیشتر توجه کنیم.
- نقاشی کودکان فقط یک وسیله پرورش خلاقیت و پختگی کودک نیست. آنرا باید به عنوان وسیله تحقیق و مبادله با محیط اجتماعی با دنیای بزرگسالان که در اطراف کودک هستند نشانه‌ای از حالات عاطفی کودک در نظر گرفت.
- پژوهش انجام شده در زمینه تشخیص و درمان مشکلات روانی و رفتاری کودکان با کمک نقاشی است. یعنی با صرف کمترین هزینه موفق به شناخت و درمان مشکلات آنان می‌شویم و از نقاشی به عنوان یک وسیله درمانی استفاده می‌نماییم.

نکاتی که باید در نظر گرفته شود:

- در ابتدا کودکان به آرمش خاصی دعوت شوند بعد از اندکی شروع به کشیدن نقاشی نمایند.
- کودکان باید از آزادی، آگاهی و خواست خود نقاشی کنند.
- والدین آنها حاضر به همکاری و به کارگیری توصیه‌های مورد نظر باشند.
- ضمناً کودکانی که هیچگونه آموزشی به وسیله والدین یا مربیان آنها در مورد نقاشی صورت نگرفته این روش قابل اجرا است.

منابع:

- ۱- فراری، آنالویر. نقاشی کودکان و مفاهیم آن - ترجمه: عبدالرضا صرافان. (زمستان ۱۳۷۳)
- ۲- کرمن. ل. نقاشی کودکان (کاربرد تست ترسیم خانواده) - ترجمه منصور دادستان. (دیماه ۱۳۷۱)
- ۳- مختاری، فرحناز. روانشناسی نقاشی کودکان (پاییز ۷۷)
- ۴- توماس . گلین، سیکلر آنجل. مقدمه‌ای بر روانشناسی کودکان - ترجمه عباس مخیر (پاییز ۱۳۶۸)
- ۵- سیدی، حسین . کودک و نقاشی (مجموعه مقالات)، (۱۳۶۸)
- ۶- دادستان، پریرخ. ارزشیابی شخصیت کودکان بر اساس آزمونهای ترسیمی. (تابستان ۷۱)
- ۷- خدیوی زند، محمد مهدی. مشاهده با نظریه هنگامه‌ها. (مهرماه ۷۴)
- ۸- خدیوی زند، محمد مهدی. تازه‌های روان درمانی، فصلنامه پژوهشی آموزشی تازه‌های روان درمانی هیپنوتیزم. (۷۹)
- ۹- استفاده از پایان نامه دوره کارشناسی و کارشناسی ارشد تکتم و سمانه جعفر طباطبائی